

KSAVER MEŠKO:

ČLOVEK, KI STOJI OB GROBOVIH IN PLAKA.

akor moje srce je morje, zato ga ljubim s tako veliko in iskreno ljubeznijo.

Kakor moje srce je: polno skritih globočin in polno velikih, nerazvozljivih tajen, v veke nemirno, drhteče in trepetajoče v neutešenem in neutešljivem hrepenenju.

Včasih mi pride od nekod čudovita, nekoliko bizarna misel: ali moje srce ni morebiti rojeno iz morja, iz njegovih tajnostnih globočin, ali ni morebiti otrok njegovega tisočletnega nemira, dete večnega hrepenenja njegovega? — Zelo bližnja in sorodna sva si vsekakor. Zato tako ljubim neskončno morje in tako rad zahajam na njegovo obal, gledat njegov drhteči nemir, poslušat večno šumno njegovo pesem, divit se njegovi neskončnosti in opojni lepoti — — —

Z zamišljeno in sanjavo dušo sem nekoč hodil ob morju, ko sem videl prvokrat njo: na obrežnem potu v Opatiji je bilo.

Marsikaj čudežnega je v našem življenju. Čudežne so tudi simpatije, ki jih dostikrat čutijo povsem si tuje duše ob prvem srečanju. Tako je bilo tudi z nama. Šla je mimo mene, krasna kakor solnce nad menoj,

cvetoča kakor pomlad ob meni. Pogledal sem jo z začudenim pogledom: dvoje velikih oči in modrih, kakor najkrasnejše potočnice, se je vpiralo vame. Pogled sem odvrnil in povetil ter šel svoj pot. —

A ob ovinku sem se ozrl; najini duši sta si bili sorodni, zato sem se moral okreniti. In glej, tudi ona je čutila to sorodstvo: stala je s spremljevalko ob morju nedaleč od mesta, kjer smo se srečali, in zrla sta sem po potu.

Duša se mi je vznemirila. Vrnil sem se na dom in legel na zofo, da se umirim. A moja duša je bila preveč vzburkana, ker je šla mimo sorodne duše. Hrepenela je po nji in ni našla miru . . .

Odtedaj sva se srečavala večkrat. Simpatije in sorodstvo naših duš nas vodijo na ene in iste poti, da se vidimo in srečujemo. In naši pogledi se srečujejo — za trenutke, nemirno,

vprašajoče, kakor v strahu in dvomih. Srce nam vzdrhti, stopimo hitreje — a le nekaj korakov, in že hodimo počasneje, kakor bi se bali, da se prenašlo oddaljimo drug od drugega, da se izgubimo in se morda nikdar več ne srečamo. V naših srcih pa se zibljejo valovi, ki tajinstveno vzburkavajo vso

J. K. Meško

našo notranjost, valovi, mogočnejši kakor oni v neizmernem oceanu, ki v svojem hrepenenju drhti in trepetajo pod nami...

* * *

S prijateljsem sva se namenila na izlet v Lošinj. Ko sva v Lovrani vstopila, je bila tudi ona med izletniki. Njene modre oči so me prve pozdravile pri vstopu. — Bila je z materjo.

Lep dan je bil to v mojem življenju, in vendar mučen. Bila sva si blizu, a vendar naju je ločil globok prepad. Čutila sva se sorodna, in vendar sva si bila tuja. Seveda: predstaviti se ji — kaj bi bilo naravnejše. A ne! S tem se človek priklene. In tega ne maram. V kratkem morda te vezi postanejo mučne, a ne moreš jih pretrgati. Sam in prostovoljno si se zapletel vanje in sedaj te držijo močno in trdno — ne popusté in ne izpustijo te. Zato ne maram.

Dan je potekal naglo. Lepota morja in slikovitost obrežja me ta dan ni posebno zanimala: čutil sem njeno bližino, videl njeno krasoto, in ob nji je temnelo vse drugo.

Povsod sem jo videl. — Ponesel sem si stolec čisto na konec ladje, sedel ter se zagledal v vodovje, kako se peni ob ostrem grebenu parnikovem. A čez malo časa sem začutil nemir, skoro tesnobo. Dvignil sem pogled: stala je na mostu, in njene krasne oči so se z nenavadno milino vpirale sem doli v mene...

Šel sem v salon. In nalašč sem prijatelja zvabil s seboj, za slučaj, da nikogar ne bi bilo spodaj. Udobno sva se poslonila po rdečih blazinah ter kramljala o tem in onem; odzunaj se je slišalo enozvočno pluskanje valovja ob strani parnikove. — Hipoma pa se je zgoraj ob vhodu pojavila vitka dekliška postava. Pogledal sem —: modre oči znane tujke so mi zrle pozorno in nekako vdano naproti. Srce mi je zatripalo hitreje. Ozrl sem se na prijatelja — glej, ali me ne motri z nekim nenavadnim, novim pogledom...

Okoli poldneva smo se izkrcali. Nalašč sem se dolgo mudil v salonu, da popotniki,

in tudi ona, odidejo. A ko sva s tovarišem stopila na ulico ter se ogledala, kod naj kreneva — glej jo, tam ob uličnem ovinku stoji z materjo ter naju opazuje.

Po najbližjem potu sva krenila v cerkev. Kratko sva pomolila k Bogu in si ogledala svetišče. Ravno sva odhajala, ko se srečava pri vratih z večjo družbo izletnikov, in med njimi je bila tuja znanka...

Na povratku isto. Njena bližina mi je budila v srcu mehko čustvo. A vendar sem želel, da bi bila daleč od mene. Dozdevalo se mi je, da vidijo vsi sopotniki, kako da se srečujejo najine oči. In zato sem si želel, da si najini duši ne bi bili sorodni, da se vobče nikdar ne bi srečala, in se v najinih srcih nikoli ne bi vzdramile one na skrivnem speče simpatije...

Tako je potekal dan v nekaki mučni polradosti. Čimbolj se je bližal mrak in konec našega pota, tem nemirnejše sem se oklepal prijatelja. Bilo mi je, kakor bi on stal med nama ter nama branil ožje zблиžanje.

Parnik je zapiskal — naša postaja. Hitel sem v salon po suktnjo in palico. Ko sem se vračal, je ob vratih stala tuja znanka. V mraku se mi je dozdevala bledejša kakor sicer. Z levico se je opirala ob ograjo, v desnici pa je mečkala rokavico. Pogledal sem ji v oči in nehote in nevede sem segel po klobuku ter pozdravil.

Ne da bi odzdravila, se je nagnila nekoliko naprej ter vprašala naglo:

„Oprostite gospod — a kdo ste?“

Postal sem, pomislil, kaj ji naj odgovorim. Njene oči so zrle name proseče in polne ljubezni. Naproti mi jo je prinesla, svojo ljubezen, ponujala mi jo je.

Zaželel sem si ljubezni. Že dolgo je bilo mrzlo in pusto v mojem srcu. Zdaj — se mi je zazdelo — prihaja pomlad vanj. In ob dihu pomladanskem se v nerodovitni puščavi razcvete čudežno cvetje, na suhem drevesu požene novo zelenje. Pomlad je prihajala s tihimi koraki, s smehljajočimi ustmi, vence v laseh, v očeh srečo in smeh na licih. Zagledal sem to pomlad, ostrmel in se razradostil...

Gledala me je, čakala je odgovora. Že sem zamislil besedo, da ji povem nekaj lepega, prijetnega, toplega — kar je prišlo odnekod, na naglem, kakor bi se mu mudilo, je prišlo — grozno in strašno. In prvikrat v življenju mi je pošepetalo na uho trdo in neusmiljeno: „Kdo si? — Človek, ki stoji ob grobovih in plaka!“

Prestrašil sem se nad resničnostjo in neusmiljenostjo onega, ki mi je govorilo in ki je stalo ob meni ter čakalo, ali povem resnico. In nisem mogel drugače, moral sem povedati resnico trdo in neusmiljeno:

„Človek, ki stoji ob grobovih ter plaka.“

Videl sem, kako so ji lica prebledela — kakor bi jih udaril s stisnjeno pestjo. Modre oči so me pogledale začudeno, plaho, s tihim očitanjem, ker sem jo ranil. Osolzile so se: moje trde besede so ji izsilile te solze.

A nisem mogel drugače: govoril sem resnico. In šel sem.

Parnik je plul dalje. Zazdelo se mi je in spomnil sem se, da sem na njem pozabil nekaj, kar bi naj vzal s seboj, nekaj zelo lepega in neizmerno dragocenega. Žalost se mi je razlila po vsem srcu, in obrnil sem se.

Videl sem jo stati na krovu, samo, ločeno od drugih. Nepremično je zrla sem na obrežje. Bilo mi je, da še gledam, kako ji bledé lica, kakor bi jih udaril s trdo in sovražno pestjo. Modre oči me zró začudeno, plaho, s tihim, pritajenim očitanjem, da sem jo zadel v srce in jo ranil. Solze jih rosijo, plaka nad mojimi trdimi in neusmiljenimi besedami.

A parnik je hitel naglo po valovju. Vsi obrazi so postajali nejasni, izgubljali so se v mraku. Tudi njen se je izgubil v mraku ter mi izgubil za vedno.

Prihodnje dni je vila in brila burja, da nisem mogel iz sobe. Ko pa sem spet hodil po znanih potih, je nisem več srečal. Odpotovala je, odšla.

Tako je šla mimo — krasna kakor južno solnce nad menoj, cvetoča kakor pomlad ob meni. Šla je mimo, ter se s svojo ljubeznijo doteknila mračnega mojega srca.

Doteknila se ga je in čakala, da vzbrsti v njem čudežen cvet, roža stotista. A ni vzbrstela, ker v mojem srcu ne poganjajo več rože. Zaman je čakala; in zato je šla mimo in je odšla ter se plaha skrila, da se nikoli več ne vidiva, ker se je zbala človeka, ki stoji ob grobovih in plaka...

* * *

„Vaše oči niso, kakor so bile nekdanj...“ Nedoroglo po onem dogodku ob morju mi je govorila tako oseba, ki je bila nekdanj bližnja in draga mojemu srcu. Govorila mi je tiho in žalostno. Njene besede so bile brez očitanja, a bile so polne razočaranja in polne boli. Čutil sem, da hočejo povedati dosti več, kakor govore v resnici. „In Vaše srce ni isto, kakor je bilo nekdanj, in Vaša duša ni ista. In Vaše misli niso iste, in Vaše besede ne iste...“ Ni izgovorila tega, a vedel sem, da sama sebi govori tako, globoko v duši govori tako z glasnimi in trpkimi besedami, ki ji padajo na misli, kakor bi ji iz podnebesne višine kapljala kaplja za kapljo na teme, kapljala ter ji povzročala neizmerno bol, tako veliko, da niti zavpiti ne more, ne zakričati in ne zaklicati na pomoč.

Videl sem njeno bol, tiho, a veliko in neizmerno, kakor je bila njena ljubezen, in molčal sem. Kaj naj bi ji tudi rekel? Tolažiti je nisem mogel. In če bi ji povedal vso resnico, me ne bi umela, ker navzlic svojemu razočaranju in svoji boli še stoji v življenju, jaz pa stojim ob grobovih in plakam... Sam čutim z boleščjo in trpkostjo, da moje oči niso več, kakor so bile nekdanj: izprane so od solz, izplakanih na skrivnem v tihih nočeh, ker sem človek, ki stoji ob grobovih in plaka grenko in bridko...

In moje srce ni, kakor je bilo nekdanj. Polno veselja in radosti je bilo nekdanj, in polno ljubezni in usmiljenja je bilo. Vse je verovalo, vse upalo, vse ljubilo in vse odpuščalo. A zdaj je vse lepo veselje pokopano, in pokopana vsa mladostna radost. In solnčne ljubezni ni, in oživljajočega in krepcajočega upanja ni, in vsega velikega

usmiljenja ni več. Vse je pokopano — in jaz stojim s praznim in mračnim srcem ob grobovih in plakam . . .

In moja duša ni več, kakor je bila nekdanj. Ah, ko bi bila še vsa radostna, spletena iz jasnih in veselih solnčnih žarkov, kakor je bila nekdanj! Kako bi je bili vsi veseli, kako bi jo vsi ljubili. A zdaj je ne ljubijo, ker je ne umevajo . . . Ne umevajo je, ker jim je tuja njena bol in neznano njeno trpljenje in njene solze nerazumljive. — Ne vedó, da sem človek, ki stoji ob grobovih in plaka . . .

In moje misli niso več iste, kot so bile nekdanj. Nekdanj so hodile po solnčnih potih, po rajskolepih stezah so hodile gori do nebes. Z zvezdami na nebu so se poigravale; ves svet so videle pod seboj preplavljen s krasoto in lepoto — ves svet so obsegale in objemale z ljubeznijo, ves svet je bil njihov. Dandanes pa so samotne in revne, zapuščene in izgnane iz sveta veselja in sreče. Plahe in sključene hodijo po temnih potih, plazijo se ob robu cest, ker se čutijo povsod tuje in se bojijo, da se ob koga ne zadenejo. Prijel bi jih s trdo in sirovo roko ter jih pahnil v jarek ob cesti, v lužo, v blato . . .

Take mračne in težke, tuje in plahe misli mislijo le ljudje, ki stojé ob grobovih in plakajo . . .

In moje besede niso kakor so bile nekdanj. Vse lepe so bile nekdanj in sladke, nežne in božajoče so bile. Kakor tih šepet majniške noči so bile, kakor čarovit odmev njenih sanj. Nič zlovoljnega ni bilo nikdar v njih, nič sovražnega, kar bi prijelo srce trdo ter ga ranilo s sirovo, neusmiljeno roko.

A glej, te lepe in nežne in ljubeznipolne besede so mi bile v nesrečo, v bridkost in v pogubo. Zato zdaj molčim; in ko govorim, govorim resno in trdo in bridko, z besedami, ki prijemajo srca s težko roko ter jim brez usmiljenja sekajo rane . . . Tako govorijo le ljudje, ki z nešteti prevarami in z veliko boljo stojé ob grobovih in plakajo . . .

Vse to bi ji moral povedati in raztolmačiti. A ne bi me umela, ker oni, ki še stojé v življenju, ki še hodijo po življenja pisanih potih, ne umevajo in ne morejo umeti nas, ki stojimo ob grobovih in plakamo.

* * *

Včasih se vračam tja daleč nazaj, tja v mlade dni. Vrnem se na dom, ki so me izgnali in vrgli iz njega, ko so me poslali v veliki, mrzli in neusmiljeni svet. Isti dan, ko so me poslali po beli vaški cesti v tuji svet, so me s trdo roko odtrgali od doma, vzeli so mi ga, ki sem ga tako ljubil in ki je bil tako prijeten in gorak in dobrotljiv, poln usmiljenja in poln ljubezni.

A včasih pozabim, da so mi ga vzeli, da so me izgnali in zapodili v svet — in se vrnem.

Vstopim v sobo. Vsa družina sedi ob mizi — kakor ob nedeljah in praznikih — ne, kakor ob največjem, najlepšem prazniku, v sveti noči. Vsi sedé ob mizi: oče in mati in deca, vsi polni pričakovanja in polni hrepenenja. Vstopim v sobo, in z menoj vstopi velika radost. V vseh očeh zasije, na vseh licih zardi, na vseh ustih zatrepeče — resnično, svetonočna radost je to . . .

„Ali si prišel? Da si le prišel!“ — In naredijo mi prostor. Mati s predpasnikom skrbno obriše moj stol, dasi na njem ni niti misli o prahu. Gotovo ga je obrisala danes že dvajsetkrat; saj me je pričakovala. Pričakovala me je ona, pričakoval me je oče, kateremu se je sicer resno oko ob mojem vstopu omililo, in me gleda zadovoljno in veselo in ponosno; pozdravlja me s tihim pogledom . . . In sestra in bratci so me pričakovali. Vse njihove misli so bile ves ta čas in ves dan pri meni, iskale so me, hitele mi naproti — na obrazih jih še berem, na licih; lepe sledove so zapustile na njih one misli: „Saj pride . . . da bi le kmalu prišel!“

Sedimo ob mizi in govorimo kakor deca. Nihče se ne spominja, da so me kdaj vrgli iz rodnega doma, me izgnali iz očetovske

hiše in me zapodili v svet, ki je tako velik in brez srca in brez usmiljenja in brez sreče. Nihče nič ne ve o tem — saj je sveta noč, polna radosti in veselja.

In nihče se ne spomni in ne vpraša, kaj sem pretrpel tam zunaj v svetu, polnem trpljenja, in kako sem jokal in plakal in vzdihoval tam zunaj v življenju, polnem vzdihov in solz. O tem nihče nič ne ve — kakor nikoli ne bi bil odšel v svet, kakor bi vedno sedel tukaj ob domači mizi, ob očetu in materi, ob sestrici in bratcih, otrok, dete . . . Nihče ne vpraša — saj je sveti božič, ki celi vse rane, ki vse boli zagrinja s pozabnostjo.

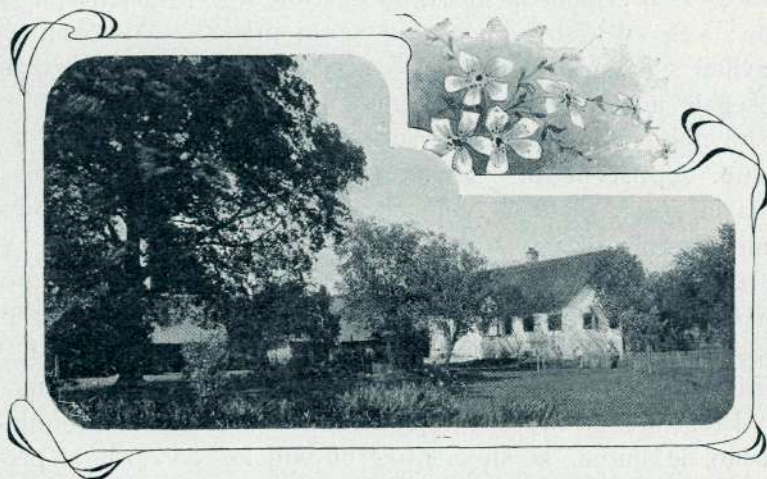
In nihče se ne spomni in ne vpraša, kaj sem grešil v življenju, odkar so me izgnali, kaj sem storil hudega in zlega tam zunaj v zlobnem in hudobnem svetu. Nihče ne vpraša; nihče se ne dotakne strune, ki bi zaplakala in zaihtela in tožila in očitala obenem. Nihče ne vpraša, ker se nihče ne spominja, da sem kdaj šel v svet — nihče, saj je sveta noč nocoj, polna milosti, in vse hudo in vse zmote in vsi grehi so nocoj izbrisani in pozabljeni! —

A kaj bi vprašali — saj nisem nikoli odšel v svet. Saj sem še otrok, dete, ki še vedno sedi v kratkih hlačicah za mizo, ob očetu, ob materi, ob sestrici in bratcih, čisto, nedolžno in srečno dete . . .

Vse ono pa o zmotah in grehah, o trpljenju in solzah — vse to so bile le sanje. Nikdar še nisem bil z doma. Nikoli še mi ni zašlo domače solnce, ki sije tako lepo in toplo in božajoče, ter mi vzšlo tuje, ki sije mrko in mrzlo. Vse to so bile le sanje . . . Nikoli mi še ni postiljala postelje druga roka kakor ljubeča materina, ki zrahlja posteljo, da se spi v njej tako gorko in prijetno, kakor na rokah angelov nebeških — nikoli! Vse ono o tujih rokah, o ljudeh brez ljubezni in sočutja, so bile le sanje.

Nikoli mi ni rezala in delila kruha druga roka kakor roka očetova — ne, nikoli. Resen mož je moj oče, a zlato srce. Vse ono o tujcih, ki so mi dajali kruha z mrzlo roko, s hudobnimi obrazi in s sovražnimi pogledi — vse ono so sanje, lažnjive in goljufive sanje.

Nikoli nisem hodil sam in zapuščen po neznanih cestah in ulicah, sam med tujimi ljudmi, sam med mrzlim svetom — nikoli! Nikoli nisem plakal med ljudmi, ki so gledali náme zlovолjno in zaničljivo in prezirljivo; nikoli nisem jokal s pritajenimi solzami v duši, ker sem bil tujec med tujci, odtrgan od doma, kakor veja od rodnega debla, ker sem bil izgnan in zavržen in

Fr. Ks. Meška rojstni dom.

vržen v hudobni in sovražni svet — nikoli!

Nikoli nisem klical v obupu: „Oče, mati, zakaj sta me pahnila izpod rodne strehe, iz tople sobe? Zakaj sta me izgnala in se nista usmilila in me pustila ob ogrevajoči vajini ljubezni?“ — Nikoli, nikoli!

Nikoli nisem z bolnim in drhtečim srcem hrepenel po sestrici in bratcih, da bi se igral z njimi. Nikoli — saj sem bil vedno pri njih, vedno sem igral z njimi, se smejal z njimi.

Vse ono o daljnih, neprijaznih krajih, vse ono o tujih ljudeh, o mrzlih srcih brez ljubezni in sočutja, vse ono o izgnanstvu in samoti in zapuščenosti — vse to so bile

sanje, hude in mučne, a neistinite in grdo lažnjive sanje. — In vse ono o grehah in zmotah — saj ni resnica! Nikoli mi noga ni stopila na stranpoti, nikoli! Vedno je hodila proti svetiščem, proti nebesom in Bogu in z Bogom ob strani. Vse drugo so bile le grde prevare, hudobne sanje.

Ah, dete sem, otrok; ob meni je mladost: zlata, srečna, neomadeževana in sveta mladost. Vse je še pred menoj, vse lepo življenje, dolgo in solnčno, s stoterimi upi, s tisočnimi velikimi deli in s stotisočero srečo.

Dete sem, otrok, z dušo, spleteno iz solnčnih žarkov, in vse je pred menoj. — Ob mizi sedimo v domači sobi: oče, resen, a dober, mati, vesela in srečna, sestra in bratci in jaz — vsi majhni in vsi z nedolžnimi očmi, smehljajočimi usti in obrazi. In vse je pred nami, vse lepo in dolgo življenje s stoterimi upi, s tisočnimi velikimi deli in s stotisočero srečo. In ves svet je tako lep in solnčen, brez vsega mraka in brez vse hudobije je. In tako neizmerno vesel in prazničen je, nam na čast, ki sedimo ob mizi skupaj, radostni, smejoči se in mladi — sami otroci, sama brezskrbna deca s čistimi srci in z angelsko-svetimi dušami . . .

Hipoma pa pride od nekod, kakor tat se priplazi odnekod. In prime me za ramo ter me strese s trdo in neusmiljeno roko. Plah se ogledam, vztrepetam — in vsa lepota zbeži, in zbeži vse veselje in vsa radost, popolnoma nič je ne ostane ob meni.

Bile so le sanje, sanje o moji mladosti. — Ah, kje je že ta mladost! Kje je rodna hiša, kje tiha domača izbica, ki smo v njej posedali za mizo: oče, mati in mi deca, vsi praznično veseli, vsi božično radostni . . .

Zdaj sem v tujem svetu. In ta svet je tako velik, da se izgubljam v njem; in ta svet je tako mrzel, da mi v njem nikdar nihče ne ogreje srca z žarom toplega sočutja. Ves trd je, sovražen, brez ljubezni in brez usmiljenja.

Izgnan sem izpod rodnega krova, vržen v trdo življenje, med ljudi brez ljubezni in

brez sočutja in brez usmiljenja . . . V tem svetu mi bolnega čela in vročih lic nikdar ljubeče ne poboža draga, mehka roka. Nikoli mi sočutna duša ne govori tolažečih besed — med mračnimi in samoljubnimi ljudmi samotni stopam svoj pot, izgnan in zavržen in kakor proklet — z mračno dušo in s pekočo vestjo: življenje v tujini mi je naprtilo na njo težko breme velikih zmot in grehov . . .

Izgnan in zavržen in kakor proklet — kakor človek, ki stopa med samimi grobovi, grobovi mladostne sreče, grobovi nekdanjih upov in nad — in plaka bolešno in neutešljivo . . .

* * *

In vi — zakaj ste me varali vi, ki ste mi prisegali večno prijateljstvo? Zakaj zdaj stojim ob grobovih tega prijateljstva ter plakam? Ali sem vas prosil prijateljstva? Naj vstane, kogar sem kdaj prosil ljubezni, ter naj poreče pred vsem ljudstvom: „Mene!“ Naj vstane! —

Ali ne vstane nihče? Nihče se ne dvigne, da poreče: „Kakor slabo dete si prišel in si beračil. Nič ponosa ni bilo v tebi in nič moči. Kakor otrok si prišel in kakor slabotna ženska in si prosjačil kakor berač. Iz usmiljenja smo ti darovali svojo ljubezen in svoje prijateljstvo — za teboj smo ju vrgli . . .“

Dvignite se, pridite! In če vam rečem: „Vedno sem bil sam sebi dovolj. Nikogar nisem iskal, pri nikomur beračil. Ko nisem imel ničesar več, sem imel še svoj ponos in moči dovolj, da sem sam nosil svojo bol, da nisem obremenjal z njo tujih src in duš. Sam stojim v življenju, a dovolj sem sam sebi in pred nikomer ne klonim . . .“ Dvignite se in pridite, in ko govorim take smeje besede, mi zalučajte naravnost v obraz in v oči: „Lažnik!“ — Nihče ne vstane, nihče ne pride? — Ne pridejo, ker nikogar nisem ničesar prosil, ker sem bil vedno sam sebi dovolj . . .

Sami ste prišli. Svoja srca ste mi prinesli na rokah naproti in me prosili: „Sprejmi!“

In sprejel sem jih, kakor sprejme kralj darila podložnikov. A to vam ni bilo dovolj: v moje misli ste se hoteli vriniti, v velike in mnoge skrivnosti mojega srca.

Zakaj ste storili to? Moja duša je močna dovolj, da vse svoje skrivnosti nosi sama, dokler jih sprejme molčeči grob v svojo temo in v svoj mir.

A vi ste jih hoteli poznati. Oddaleč ste videli, kako težak je pot mojega življenja. In ne da bi vas prosil, ste prišli, pristopili k meni, ki sem samoten šel svoj pot, in govorili: „Pešaš, omaguješ. Dovolj, da te podpremo mi s svojimi rokami, s svojo ljubeznijo.“

In mojo bol ste videli. Nisem vam je tožil, tožim jo le svojemu Bogu. A videli ste jo v mojih očeh, na mojih licih ste jo videli in iz mojih besed ste jo slišali trepetati. In prišli ste: „Žalosten si? Prišli smo, da te potolažimo... Trpiš? Glej, s teboj naj delimo trpljenje, pol naj ti ga odvezamemo.“

Tako ste prišli in tako ste se vkradli v moje misli. In v trpljenje mojega srca in v skrivnosti moje duše ste se vtihotapili. In jaz sem vam verjel, ker sem imel mehko in otroško-zaupajočo dušo.

In ko ste vedeli vse moje tajnosti in ko ste poznali mojo bol, moje trpljenje in njihove vzroke, me niste ne podprli in ne tolažili. Ko sem omagoval, ste me še sunili s trdo roko, udarili ste me s sirovo in neusmiljeno pestjo, naravnost v lice in v oči ste me udarili, da so me polile solze in kri... „Kaj sem vam storil, bratje, da me sujete in bijete in mi režete srce, ki vam je zaupalo in vas ljubilo?“ — A vi se niste usmili. Tepli ste silneje in suvali ste me s sirovo in neusmiljeno roko. In šli ste ter me izdali in prodali kakor Judež izdajavec svojega prijatelja in Gospoda.

Tako ste mi vrnili — in jaz vas nisem prosil ne vašega prijateljstva in ne vaše ljubezni. Sami ste prišli in ste se vkradli v moje misli, vtihotapili ste se v mojo bol in v moje trpljenje in v moje skrivnosti in ste me udarili in ste šli ter me izdali in prodali...

Odpuščam vam.

In ne odpuščam samo — včasih se mi celo zazdi, da bi ob teh grobovih naj ne plakal. Kajti dobro je za človeka, da ima ob potu svojega življenja tudi take grobove: z vsakim dnem, ki mu izkoplje nov tak grob, z vsakim dnem, ki doživi ob njem novih prevar in novih razočaranj, se bolj bliža svojemu Bogu.

A navzlic temu mi tako ob tihih nočeh, ko se v svoji samoti, osamelosti in zapuščenosti zamislim nazaj v življenje in gledam dolgo vrsto onih, ki so mi govorili, da so mi prijatelji in me ljubijo, a so me udarili v lice in me izdali in prodali — v takih tihih in samotnih nočeh se mi srce nehote in nevede razžalosti, in iz oči mi privró solze. Ne plakam nad prevaro samo — premnogo sem jih že doživel v življenju, da bi plakal nad vsako — plakam pa, da so me varali ravno oni, ki sem jim najbolj zaupal in jih ljubil z najiskrenejšo in največjo ljubeznijo.

Kakor oplakuje šestnajstletna deva nenadno smrt svoje prve ljubezni, tako plakam jaz zavoljo vas, ki ste prišli in ste se vkradli v moje misli in se vtihotapili v mojo bol in v moje trpljenje in v mnoge moje skrivnosti in ste me sunili, da sem padel pred vami na kolena, in ste me udarili s trdo in neusmiljeno roko in ste šli in ste me izdali in prodali kakor Judež izdajavec svojega prijatelja in Gospoda.

* * *

Bil sem v hribih in sem se vračal že v noči.

V tihi poletni noči jezdit po samotnih potih, sam, in le naše misli in naše sanjarije gredó z nami — nekaj čudovitega je v tem: kakor bi človek bral odlomek romance osvetljene z magičnim svitom luninim. — Vse naokoli dremlje, spi in sanja: spi noč ob tebi, spijo lesovi, njive in lehe in dobrave spijo, spijo hribi in spé doline pod teboj — le bele megle se kuhajo v njih ter se dvigajo počasi ob lesih navzgor. A te ne dramijo tihega spanja vsemira, saj so le njegove sanje.

Vse spi in vse molči, le peket konjskih kopit zveni v tiho, dremajočo noč. Sinje nebo zre s stoterimi in tisočeri očmi malone začudeno na nočnega popotnika. Tapatam se kje pred teboj — ob cesti ali pa kje tam preko gozda na nasprotnem hribu, hipoma odpre plamteče oko. Venomer in mirno ti strmi naproti, kakor bi te pričakovalo, vabilo in prosilo: luč v kmetiški hiši je.

A jezdiš mimo, speš dalje, ne meniš se, da te pričakuje, vabi in prosi: „Vstopi in počij!“ Speš znani pot in misliš, a te misli blodijo daleč. Ob tebi ni ničesar, na vse ob sebi zabljaš, zabljaš na samega sebe. Je ti, kakor bi v polsnu plaval po vsemiru, lahek in prost kakor angel nebeški. Plavaš — prijetno in prosto — dalje, vedno dalje k nekemu lepemu cilju, ki si želi k njemu tvoje srce in tvoje hrepenenje in ki hité k njemu tvoje lehkokrile misli . . .

„Nela!“ — V srcu se je spočelo, tam globoko doli, kjer so dremali spomini izza nekdanjih dni. In iz srca se je dvigalo, kipelu mi je navzgor više in više, in nevede sem tihi noči polglasno razodel svoje sanjave misli. Zdrznil sem se, kakor bi izdal skrivnost, ki bi naj na veke počivala v grobu mojega srca. Kobilica je privzdignila ušesa ter posluhnila. Na drevju ob potu se je nekaj zgenilo, zatrepetal, zašuštelo.

Ali je bila tica, ali je moj vzdih motil drevje v tihih sanjah in jih splašil, ali je ob potu nekaj prežalo nevidno in sovražno na skrivnost moje duše, a se je prestrašilo, ko mi jo je ukradlo?

„Nela!“ — Spomini na njo so mi sledili ves večer, nevidni sopotniki so mi bili na samotnem potu. V začetku sem jih odganjal, se jih branil, a glej, prihajali so še bliže. Jasnejše in jasnejše so vstajali pred menoj nekdanji dnevi, spomini na nje so se me oklepali z močnimi rokami. Treba se jih s silo in osorno otresti — a glej, ne odstopijo. V srce in v dušo silijo in napolnijo vse kotičke in se uredé po domače kakor stari znanci.

„Nela!“ — Dolgo je že nisem videl. — Lep, tih večer je bil; solnce je padalo v

zaton, viselo je še v zraku, kakor bi se ob padcu zadelo na ostre čeri gorovja in bi se nasadilo, da ne more dalje. Da, glej, nasadilo se je in ranilo se je ob tem — iz rane vre kri in se v mogočnih veletokih razliva po vsem stvarstvu, preplavlja jezero od brega do brega, v širini in dolžini ter se z modrino vodovja zliva v čudežne barvne akorde.

Ob tem krasnem večeru sem jo srečal ob jezeru — ko je solnce krvavelo, in je molčala in se čudila vsa природа.

Z bratom Rudijem je šla na izprehod. Rudi je ravno dan poprej dobil mladega psa. Brigal se je le zanj, za naju se ni dosti menil.

Počasi sva stopala po obrežni cesti. Zrla ni v me, gledala je doli na jezero in mi pripovedovala, kako jej je potekalo življenje v Krakovu, odkar sva se videla zadnjikrat. Njen govor je bil mehak in nežen kakor govor otroka. Danes je govorila še tiše kakor sicer. Nemir je zvenel iz njenih besed . . . Ali se je česa bala, ali je nečesa pričakovala?

Poslušal sem jo s sklonjeno glavo in z nemirno dušo. Bilo mi je težko. Nekaj se mi je budilo v duši, sililo na dan, v življenje. A življenje ni postalo; bolešno je vzdihovalo, plakalo in umiralo neizgovorjeno.

Stopal sem ob njej z upognjeno glavo in poslušal srebrne njene besede. Včasih sem jo za trenutek pogledal po strani. Začutila je moj pogled in se ozrla vame. A jaz sem povetil oči — in bilo mi je težko.

Čutil sem in videl sem: njene besede so nežne, božajo me, nobena mi ničesar ne očita. A njeno srce ni mirno, ni solnčno. Pod navidez mirno zunanostjo še krvavi rana izza minulih dni in boli in skeli še hudo. Skrbno sem se čuval, da se je nisem doteknil z neprevidno besedo — kri bi privrela globoko iz srca, in rana bi zbolela in zaskelala, da bi nežno dete od bolečine zaihtelo, omagalo in se zgrudilo . . . Skrbno sem se varoval . . .

„In Vi? In Vaše življenje?“

Koliko skrbi je zvenelo iz teh besed in koliko ljubezni in kako veliko pričakovanje!

„Hvala, komtesa! Moje življenje? Poteka kakor potok v skriti dolini, enakomerno, neopaženo od sveta, pozabljeno.“

Postala je in me pogledala začudena in razočarana. Pričakovala je pač drugačnega odgovora — besed polnih nekdanje ljubezni in hrepenenja.

„Vedno enaki, vedno trdi . . .“ A to ni bilo očitane; govorila je le s svojimi mislimi, s svojo dušo. Očitala ni ničesar, njene oči so bile polne usmiljenja, in celo iz bolestnih njenih besed mi je zvenela naproti oprostitev in odpuščanje.

Z vsakdanjim glasom sem ji pripovedoval vsakdanje reči izza časa, kar sva se ločila. A bilo mi je težko. Zahotelo se mi je, da bi razkril pred njo vso dušo, da bi ji govoril z vznesenimi besedami psalmov in z drhtečim koprnenjem.

Zamislil sem čudovito krasne in smeje besede, da se dotaknem z njimi njenega srca in njene ljubezni, da zopet privre na dan kakor vesel gorski vir. A ne — bilo bi hudo delstvo, prostaško lopovstvo bi bilo, varati nedolžno dete in ji govoriti o solncu, ki je zašlo in nikdar več ne vzide, slepiti jo s pomladjo, ki je že odcvetela in ne vzbrsti in ne omladi nikoli več . . . Vse to je bilo nekdanj, a je minilo, šlo je mimo — da se ne vrne nikoli več . . .

Mračilo se je. Nela in Rudolf sta se vračala. Pri slovesu se je njena roka oklenila moje. Zazdelo se mi je, kot da je ta nežna roka že utrujena in si hoče odpočiti v moji.

Odšla je tiho in razočarana, tiho sem odhajal tudi jaz . . . Kakor sèn je bilo najino srečanje, kakor žarek, blisk v temni noči. Švigne od izhoda do zahoda in razsvetli temo, da je za njim še groznejša . . . Kakor sèn je bilo najino srečanje: šla je mimo kakor misel o topli sreči in izginila je kakor bogastvo in sreča pravljic . . . Tako prihajajo včasih k nam dragi mrtvi, v tihih, skrivnostnih nočnih urah. Pridejo, a komaj jih pogledamo, jih že ni . . .

Tega srečanja sem se spominjal, ko sem jezdil že proti domu . . . Kobilica je obstala pred hišo, vzdramil sem se . . . „Spet sanjaril? Otrok! Vse je končano, vse je šlo mimo“ . . .

Na mizi me je čakala pošta. Med drugimi majhno lilasto pisemce.

„Danes smo prišli na jezero. Ostanemo le štirinajst dni. Če bi izvolili priti gori, bi me zelo veselilo. Če mogoče, pridite v četrtek popoldne.“

Strandvila.

Nela.“

„Zato nocoj te moje misli! Čutile so njeno bližino.“

V srcu mi je vztrepetal. Ni bila ne radost, ne žalost, bila je velika tesnoba, strah — strah pred njo, pred njeno lepoto, njeno ljubeznijo in strah pred menoj samim.

Ugasnil sem luč in stopil k oknu . . . Zunaj še vedno ista tiha, sanjava noč. Le nekoliko jasnejša in prozornejša je bila —: nad lesi, stoječimi na hribih proti jutru, se je ravno dvigal lunin ščip, blede, zaspan in mrk. Odsev njegove medle, bele svetlobe se je v mirnih, komaj vidnih valovih razlival po vse-miru. Iz dolin so kipele megle, tanke, blede in raztrgane kakor bi jih razčesala razposajena ali jezna roka.

Naslonil sem se ob oknu ter zasanjal.

Spodaj šumi jezero. Površje njegovo se blišči, kakor bi ležalo v dolini neizmerno ogledalo, da se ogleduje v njem popoldansko solnce; samoljubno opazuje svojo krasoto, koketno se poigrava samo s seboj in s svojo veselo, zlatolaso deco, s svojimi žarki . . . Tam proti Otoku pluje parnik; dolg, sivkastočrn pas se vije nad njim . . .

„Hvala Vam, da ste prišli. Pričakovala sem Vas vse popoldne.“

Stoji v gozdiču nad vilo, v lehkem, rumenem obleki, brez klobuka. Solnčni žarki lijejo med vejevjem na njene zlate kodre, da se lesketajo kakor krona na glavi kraljičini. Usteca se ji smehljajo z znanim smehljajem. — Drobno roko mi proži v pozdrav . . . „Pričakovala sem Vas.“

„Hvala, komtesa.“

Smehlja se v tihi radosti, in njene oči zro vame polne sreče: „Vedela sem, da me ne pozabite!“

Kako naj izbrišem iz srca njo, ki sem jo ljubil z največjo ljubeznijo svojega življenja!“

Njene oči so takó srečne in zadovoljne... „Vračali ste le mojo ljubezen... In vendar...“

Njene oči postajajo zamišljene in otožne. „In vendar sem Vas žalil. A Vi mi oprostite in odpustite, ker ste tako dobri in blagi. Vedno ste mi odpuščali — in tudi zdaj se ne srdite náme?“

Njene oči me zró z velikim usmiljenjem. Vidim, — vse mi odpuščajo.

„Ne srdim se. Že davno sem Vam oprostila. In vedno sem mislila na Vas in zdaj sem prišla, da veste, da sem Vam odpustila.“

„Hvala! — Vedel sem: poleti pridete in mi poveste, da ste mi odpustili. In prišel sem, da Vas prosim odpuščanja in Vam povem, da Vas še vedno ljubim z ono veliko ljubeznijo...“

Čuj, kako šumi spodaj jezero. In hipoma vstane iz njega kakor je nekoč vstalo iz morja, veliko in strašno, pride k meni, me s trdo roko zgrabi za ramo ter mi z bridkim očitanjem pogleda naravnost v oči: „Kaj budiš mrtve?“

Ah res, grobe odpiram, mrtve budim! Govoriti hočem o solncu — a to solnce je zašlo in ne vzide nikoli več, krasno romanco o pomladi ji kanim pripovedovati — a ta pomlad je že davno odcvetela in ne vzbrstí nikdar več — slepiti jo hočem... Kako lopovstvo! — „Ne!“ —

Zdrznil sem se in dvignil glavo, ki mi je zlezla na prsi.

„Ne!“ — Glasno sem izgovoril in odleglo mi je... „Ne — ker jo res ljubim.“

Obrisal sem si čelo — bilo je vroče navzlic mlačnemu nočnemu zraku. Ni čuda; bil je težak trenutek, ki sem ga preživel ravnokar. Bil je to eden izmed onih trenutkov, ki nam pridejo v življenju in ki mora človek biti v njih bog, da premaga samega sebe. Hipi so to, ko nudi življenje človeku vse, česar si želi njegovo srce, katero toliko-

krat ne pozna pravih ciljev. Iztegniti je treba le roko, in vse dosežemo — še zvezde bi nam z neba padle v naročje, če bi si jih pozeleli. Storiti je treba le korak — in ob cilju smo, ki nekdanji niti misliti nismo upali nanj. Zavrtelo se nam je v glavi, če smo pogledali proti njemu, tako oddaljen je bil in tako visoko nad nami... A ta trenutek nam nudi vse. Resnično, bog mora biti človek, in Bog mora biti z njim, da ne iztegne roke in ne stori usodnega koraka.

V tisti noči si bil z menoj, moj Bog, dal si mi svojo moč, da nisem iztegnil roke in ne pogubil njene in svoje, v kesu se očičujujoče duše.

Neizmerno, z odpovedjo posvečeno ljubezen sem čutil v sebi, ko sem stopil od okna, in neizmerno, nadčloveško moč obenem. Prižgal sem luč, sedel k mizi in pisal z odločno roko.

„... Odpustite, ker ste mi vedno odpuščali, a ne morem! Ne srdite se name: prišel bo dan, ko boste spoznali, kako prav sem storil, da nisem prišel. In ljubili me boste s tem večjo ljubeznijo, ker Vaša duša bo polna hvaležnosti, da sem Vas ljubil tako mogočno, da nisem prišel. Dotedaj pa odpustite — saj ste mi vedno odpuščali in ste bili vedno usmiljeni z menoj — in zaradi tega usmiljenja bodite blagoslovljeni“...

Grob, ki spi v njem najina ljubezen, je bil s tem zaprt za veke. Vidiva se šele onkraj groba, kjer za najino ljubezen ne bo ne mej in ne ovir in ne konca in ne smrti in ne groba...

* * *

Ko se solnce bliža k pokoju in umira dan, rad zahajam h kapelici nad mojim domom. Sedem pod lipo in strmeče oko si opajam s krasoto, ki jo zrem pred seboj.

Nasproti pitoreskne kulise, naše nebotične gore. Ogrinja jih že senca, kakor temen plašč se jih oprijemlje ozko in tesno. Le vrhovi še goré v rdečem svitu: nizko nad njimi plava krvava solnčna obla. Spodaj po dolini še trepetata in se valovi solnčna svetloba. Vsa dolina trepetata in drhti v njej:

pisano polje, temotne šume, bele hiše, raztresene po polju, kakor piščeta, ki je planil med nje grabeči kragulj ter jih razgnal. Med njimi sanjari tuintam cerkvice z vitkim stolpom. Vse to drhti in trepetava v soju zahajajočega solnca, kakor bi se bala sence in bala noči in bala smrti, ki v temni noči prihaja neopažena, s plazečimi in tihimi koraki.

A zastonj ves strah, ves trepet je zastonj — sence se širijo, segajo dalje in dalje, s stoterimi rokami objemljejo njive in travnike in livade in šume in bele hiše, ki bledé v njihovem objemu, in zamišljene cerkve, ki vdano pričakujejo svoje usode... Noč prihaja s tihimi in plazečimi koraki, a prihaja neizprosna in neusmiljena, in z njo prihaja poguba in smrt...

A ne boj se, zemlja domača, zemlja teptana in zasušnjena! Ne bojte se, mirna sela, ne ve, zamišljene, sanjave cerkve! Ta noč prirode vam ne bo v smrt in pogubo, le v odpočitek vam bo. Spet se prebudite iz nje in vstanete v novi krasoti in v novi moči k novemu življenju in k novemu veselju in k novim upom.

A drugo noč zrem, drugo pogubo vidim, drugi smrti gledam v trdi, neusmiljeni obraz. Vidim, kako prihaja z velikimi in naglimi koraki, kako stega trde roke po tebi, domača naša zemlja, napojena z našimi solzami, orošena z našim potom, oškropljena z našo srčno krvjo. In po tebi stega svoje neusmiljene roke, mukotrpní naš narod. S stotisočeri rokami se te oklepa in te davi, da krvaviš iz stoterih ran in omedlevaš in mreš. Kličeš in prosiš usmiljenja, a ne sluša tvojih obupnih klicev, in tvoje prošnje so ji v zasmeh. Njeno srce je brez usmiljenja; brez milosti in brez usmiljenja hlepi po tvojem poginu in žeja po tvoji krvi.

Narod moj, smrti si zapisan! — Gledam in vidim, kako se stegajo gladne tuje roke po naši zemlji, in kako nas premaguje in davi tuja moč. Vidim, kako pod krivičnimi in krutimi udarci v potokih teče tvoja srčna kri, sužnje naše ljudstvo, in kako obupano, izmučeno, smrtno-ranjeno legaš v grob.

Vidim in ne morem ti pomagati. V veliki boli stojim ob tvojem grobu in plakam, kakor plaka ljubeči sin ob odprtem grobu materinem. — Včasih me obide, da bi vstal, obrisal solze, dvignil roke ter z vznesenimi besedami govoril višjeduhovniški blagoslov nad tvojim grobom, da vsaj po smrti spiš tiho in mirno in brez bolesti in toge... A ne morem in ne smem — ne dvignem rok in ne govorim velikega blagoslova. V neblagoslovljenem grobu počivaj, umorjeni rod, da vso večnost ne najdeš miru, ampak da vstajaš ob svojih velikih dneh in nočeh, da stopaš pred svoje morilce in jim begaš krivično, s tvojo krvjo omadeževano vest. In tudi oni naj ne okusijo miru. V prokletstvo jim bodi tvoja smrt in zemlja, ki so ti jo ugrabili in oropali in te zagreblí v njo...

Zato ne blagoslavljam tega groba! S povešeno glavo stojim ob njem, kakor je stal Jeremija prerok na razvalinah mesta jeruzalemskega, in plakam s plačem bridkim in neutешljivim, kakor zapuščena, osamela sirota ob odprtem grobu materinem...

* * *

Tako vsepovsod, kamorkoli obrnem pogled, vidim le grobove, grobove svojih dragih in ljubljenih. Ko stojim ob teh grobovih, mi vsakokrat leže na srce težko in bolno, da zaplakam in zaihtim. Vsi oni, ki so legli in legajo v te grobe, so bili del mojega srca in del moje duše, odlomek mojega življenja so vzeli s seboj v grob; zato stojim ob teh grobovih in oplakujem svoje drage in ljubljene in nad samim seboj plakam...

In še en grob zrem. In ko stojim ob tem grobu, ne plakam. To je grob, ki nekoč sam ležem vanj.

Ob tihih večerih, ko mi je duh utrujen in duša željna pokoja in miru, često zaidem na pokopališče. Drago mi je in ljubo, saj je moj dom, moj zadnji tihi stan je, luka, ki me pričakuje in me sprejme v se, ko se vrnem z zlomljenimi jambori in s strtimi vesli z oceana življenja. Tukaj najde mir srce, ki je vse življenje bilo nemirno kakor

vzburkano in do dna vzvalovano morje. Tukaj dobi pokoj, tih mir, večni mir, mir grobov, mir mrtvih.

Veliki moj dan se bliža: grob je odprt. Čaka . . . Lehko bom legel vanj. Sveta ne ljubim, nikoli ga nisem ljubil, in ne daj, Vseusmiljeni, da bi ga vzljubil ob koncu svojih dni. Ne daj! — Lehko bom legel, ker ničesar ne pričakujem od življenja, ničesar več ne zahtevam od njega. Dalo mi je, kar mi je moglo dati — razočaranj dolgo vrsto, in ran mi je vsekalo brez števila in bolesti mi je vlilo v srce, da bi je ne izplakal vso večnost . . . Lehko bom legel v grob: nikogar nimam na vsej širni zemlji, na kogar bi bilo navezано moje srce. Vsi, ki smo se nekdanj ljubili, smo se oddaljili drug drugemu, odtujili smo se. Ločili smo se brez slovesa, zapustili smo drug drugega kakor užaljeni, odšli smo na oddaljene poti

in poizgubili smo se. Umrli smo drug drugemu in se pozabili . . .

A ne — jaz nisem pozabil. Jaz postajam često ob grobovih svojih nekdanjih dragih in ljubljenih ter žalujem ob njih z veliko žalostjo, s trpečo boleščjo in s pekočimi solzami, kakršne plakajo zapuščeni, osameli, osiroteli.

Žalujem in plakam ter čakam, da tudi sam ležem v grob . . .

In ko ležem v grob, in me Ti, Vsevečni, pokličeš pred svoj sodni stol, da govoriš z menoj ostre besede pravične sodbe, spominjaj se po svojem neskončnem usmiljenju, da sem bil človek, ki vse življenje ni okusil radosti in veselja in ne solnca in ne sreče, ker sem vse življenje stal ob grobovih ter plakal. Spominjaj se, prosim, in po svoji prizanesljivosti, ki ji ni mere in ne meje, me sodi dobrotno in milostno . . .

ROMAN ROMANOV:

PADAJ, BELI SNEG!

Padaj, padaj, beli sneg,
na ravno polje —
Zadnji up ustavlja mi
žalostno srce . . .

Čez snežene kraje te
grem tak sam, tak sam,
pa nihče ne praša me:
— Dragi, kam li, kam?

Pa se nič ne dvignejo
mili prsti mi:
— Tja je sreča splavala
s krili čvrstimi!

— Stopi na ta ravni pot
in po njem naprej,
prej ko zora jutranja
bodeš ti pri njej! . . .

Name se ozirajo
tuje vse oči,
mrzle kakor jezero,
ki pod ledom spi . . .

Padaj, padaj, beli sneg,
na ravno polje —
Zadnji up ostavlja mi
žalostno srce.

